УДК 378.147.002.54:378.014

Ірина Полякова,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри української лінгвістики,
літератури та методики навчання
завідувач кафедри природних дисциплін
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-
педагогічна академія»
Харківської обласної ради

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розглянуто актуальність проблеми вивчення української мови в умовах сьогодення. Автором визначено зміст сучасних технологій у процесі викладання української мови в закладах вищої освіти. Дослідник приходить до висновку, що системне використання сучасних технологій у закладах вищої освіти дає необмежені можливості для поліпшення організації занять, активізації діяльності студентів на заняттях, підвищення якості контролю знань, підвищення мотивації до вивчення української мови, що, в свою чергу підвищує й якість освіти.

Ключові слова: мовна особистість, заклад вищої освіти, особистісно орієнтовані технології, інтерактивні технології, інформаційно-комунікаційні технології.

Актуальність теми дослідження. Видатний французький письменник Антуана де Сент-Екзюпері стверджував, що «найбільша розкіш – це розкіш людського спілкування». Мова є важливим і основним засобом спілкування людей. Вона супроводжує людину в усіх сферах її життєдіяльності. За допомогою мови люди висловлюють свої думки, почуття, переживання, добиваються взаєморозуміння, передають свій досвід і знання молодому поколінню.

В умовах сьогодення важливим завдання державної політики є, перш за все, відродження духовної національної самосвідомості українського народу та забезпечення функціонування української мови як засобу державного, міжнаціонального та міжнародного спілкування.

Українська мова є символом і атрибутом української нації, має юридичний статус державної мови України, закріплений Конституцією України (стаття 10) [4]. А також відповідно до Закону України «Про освіту» «мовою освітнього процесу в закладах освіти всіх рівнів є державна мова» [7]. Про це зазначає Л. Гриневич, міністр освіти й науки України, в листі, надісланому першого лютого 2018 року обласним Департаментам (управлінням) освіти і науки та закладам освіти всіх рівнів. Міністр зазначає, що законодавство

передбачає використання науково-педагогічними, педагогічними працівниками та іншими працівниками української мови в робочий час у закладах освіти всіх рівнів (починаючи із закладів дошкільної освіти, закінчуючи закладами позашкільної та післядипломної освіти). Використання державної мови забезпечується не лише на уроках, лекційних, практичних і семінарських заняттях, навчально-виховних заходах, а й під час складання навчальних матеріалів [11].

Таким чином, успішне володіння українською мовою, вміння логічно правильно будувати свою мову, правильне та грамотне її використання необхідно для фахівців в професійній діяльності, особливо для майбутніх вихователів, учителів, викладачів, психологів, оскільки для цих професій спілкування є основним знаряддям професійної діяльності.

У професійному спілкування, перш за все, необхідно дотримуватися загальноприйнятих мовних норм. «Мовна норма – сукупність мовних засобів, що відповідають системі мови й сприймаються носіями як зразок суспільного спілкування у певний період розвитку мови і суспільства» [8].

На жаль, у сучасної молоді спостерігаються порушення норм української мови. Це виражається в малому лексичному запасі слів, невмінні чітко й зрозуміло сформулювати та обґрунтувати свою думку, логічно та послідовно викласти матеріал, використанні великої кількості сленгізму, що притупляють у молодого покоління почуття відповідальності за дотримання цих норм.

Засоби масової комунікації відіграють важливу роль на мовну культуру сучасної молоді, але наразі перестають бути зразком української мови. Це проявляється, наприклад, на телебаченні, коли некомпетентні диктори перекручують і неправильно вимовляють слова.

У зв’язку з цим постає завдання підвищення мовної, лінгвістичної, комунікативної та культурознавчої компетенцій майбутніх фахівців незалежно від їхньої спеціальності під час навчання української мови. На це націлюють Закони України «Про освіту» (2017 р.) та «Про вищу освіту» (2014 р.), Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття») (1993 р.), Національна доктрина розвитку освіти (2002 р.), Національна стратегія розвитку освіти України на період до 2021 року (2012 р.).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема мовної особистості досліджується такими філософами, мовознавцями, лінгводидактами, педагогами, психологами, як А. Богуш, Є. Боринштейн, М. Вашуленка, Є. Голобородько, Л. Мацько, Л. Струганець та інші. І. Кучеренко наголошує на тому, що сучасна мовна освіта виконує для суспільства дві особливо важливі функції – навчальну й виховну, закладає фундамент існування цілісного

соціуму, в якому молоде покоління як громадяни України визначатимуть вектор розвитку держави [5].

Вивченню сутності та змісту компетентнісного підходу, розмежування понять «компетентність» і «компетенція» присвячені праці Н. Бібік, М. Голованя, О. Локшиної, Н. Мойсеюк, О. Пометун, О. Савченко, В. Свистун, В. Ягупова та інших. Методика викладання української мови у вищій школі є предметом розгляду таких учених, як Н. Дейниченко, В. Дороз, В. Каплінський, О. Семеног, Л. Шулінова та інші.

Необхідність застосування сучасних інноваційних технологій в освітній процес висвітлені в роботах І. Брітченка, Н. Морзе, Н. Побережної, О. Пометун, Л. Прокопів, В. Стрельнікова, М. Фіцули, А. Харківської та інших. Науковці наголошують на тому, що саме застосування різних інноваційних технологій сприяє підвищенню ефективності сприйняття та засвоєння навчального матеріалу.

Мета статті – проаналізувати актуальність проблеми використання сучасних технологій у процесі викладання української мови в закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Сучасне суспільство вимагає висококваліфікованого, конкурентоспроможного та компетентного фахівця, готового до постійного професійного зростання, самовдосконалення та самоосвіти. У зв'язку з цим є актуальним визначення цілісної системи компетенцій, компетентності.

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» зазначено, що компетентна людина, це та людина, яка має достатні знання та добре обізнана в певній галузі [1].

Відповідно до Закону України «Про освіту» «компетентність – динамічна комбінація знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та/або подальшу навчальну діяльність» [7].

Н. Мойсеюк зазначає, що компетентність передбачає оволодіння знаннями, досвідом у певній сфері. Компетенцію вона визначає як інтегрований результат опанування змістом освіти, що виражається в готовності людини використовувати засвоєні знання, уміння, навички, а також способи діяльності у конкретних життєвих ситуаціях для розв'язання практичних і теоретичних завдань [6].

На думку С. Голованя, компетентність – це «інтегративне утворення особистості, що інтегрує в собі знання, уміння, навички, досвід і особистісні властивості, які обумовлюють прагнення, здатність і готовність розв'язувати проблеми та завдання, що виникають в реальних життєвих ситуаціях,

усвідомлюючи при цьому значущість предмету і результату діяльності». Компетенцію він розуміє, як деяку відчужену, наперед задану вимогу «до підготовки особи (властивості або якості, потенційні здатності особи)», наперед задану вимогу «щодо знань та досвіду діяльності у певній сфері» [2, с. 29].

М. Каленик стверджує: «Компетентність є особистісною характеристикою сукупності інтеріоризованих мобільних знань, умінь, навичок і гнучкого мислення». Науковець погоджується з думкою С. Голованя про сутність поняття «компетенція» та наголошує, що «компетенції – деякі відчужені, наперед задані вимоги до освітньої підготовки випускника одиниці навчальної програми, які складають «анатомію» компетентності» [3, с. 117].

Аналіз наведених тлумачень дає підстави зробити висновок, що компетентність позначає рівень освіченості, тобто оволодіння необхідних компетенцій, а компетенція розглядається як сукупність якостей особистості, що забезпечує успішність виконання професійної діяльності.

У зміст мовної освіти включені такі компетенцій, пов’язані з вивченням української мови:

– мовна компетенція (включає в себе систему знань, умінь і навичок, пов’язаних з різними аспектами мови та її структурними розділами (фонетика, графіка, орфографія, лексика та фразеологія, орфоепія, словотвір, морфологія, синтаксис, пунктуація);

– лінгвістична компетенція (включає в себе знання з основ мовознавства, передбачає засвоєння комплексу лінгвістичних понять, відомостей про роль мови в житті суспільства, формування уявлень про будову мови, про зміни, які відбуваються в ній, про історію мовознавства та її провідних представників, а також передбачає формування навчально-мовних умінь і навичок);

– комунікативна компетенція (передбачає оволодіння знаннями мови та видами зовнішнього та внутрішнього мовлення, нормами спілкування та базовими вміннями й навичками вміло використовувати мову в процесі спілкування);

– культурознавча компетенція (включає в себе знання з основ культури українського народу, специфічних мовних рис української мови та передбачає володіння нормами українського, міжнаціонального та міжнародного мовного етикету).

Ці компетенції нерозривно пов’язані один із одним, формуючи одну, обов’язково формують і іншу. Удосконалення цих компетенцій необхідно для ефективного здійснення мовної діяльності в професійній сфері. Це пояснюється тим, що мова, з одного боку, є засобом спілкування і взаємодії

між людьми, з іншого боку, є показником розвитку інтелектуального потенціалу майбутнього фахівця.

Українська мова в процесі підготовки майбутнього фахівця виступає як «засіб міжособистісної й професійної комунікації та як регулятор фахової діяльності на всіх етапах: плануванні, виробництві, контролі якості» [10, с. 63].

Щоб зробити цікавими традиційні лекційні, семінарські та практичні заняття, підвищити мотивацію до вивчення української мови, слід використовувати на заняттях сучасні інноваційні технології, які відповідають вимогам часу і виконують одну з основних функцій мови – спілкування та повідомлення.

А. Харківська розглядає поняття «технологія» в широкому та вузькому значенні. У широкому значенні технологія – це «сукупність або система уявлень і дій, спрямованих на оптимальну реалізацію суспільної практики». У вузькому значенні – це «сукупність або система окремих, конкретних сторін цієї практики: певного виробництва, наукового дослідження, навчання, виховання, освіти в цілому» [9, с. 48].

Сучасні технології навчання можна розглядати як засіб, систему прийомів, вправ, за допомогою яких підвищиться якість засвоєння знань і всього освітнього процесу. Використання сучасних технологій є необхідною умовою інтелектуального та творчого розвитку студентів.

У процесі вибору технології слід покладатися на такі принципи: комунікативний принцип навчання; якість навчального матеріалу: інформативність, наочність, поєднання системності з комунікативною спрямованістю під час опанування та закріплення мовного матеріалу; системність у виборі вправ. Завдання викладача полягає в тому, щоб організувати активну роботу студентів під вивчення навчального матеріалу з української мови, виступаючи водночас не стільки провідником інформації, скільки помічником, тьютором, партнером.

У процесі викладання української мови слід використовувати такі сучасні технології: особистісно орієнтовані, інтерактивні, інформаційно-комунікаційні тощо.

Сутність особистісно орієнтованих технологій полягає у створенні умов для розкриття особистісних особливостей студентів і сприяють встановленню партнерських, довірчих відносин між викладачем і студентами.

Особистісно орієнтовані технології разом з іншими освітніми технологіями дозволяють оптимізувати й інтенсифікувати освітній процес, зробити його цілісним і результативним. Викладач, застосовуючи на лекційних, семінарських і практичних заняттях особистісно орієнтовані технології, прагне, щоб студенти в процесі навчання української мови набували вміння, які

дозволяють їм вирішувати різноманітні проблеми, бути успішними на всіх щаблях освітньої вертикалі, удосконалювали мову як засіб спілкування.

Майбутнім фахівцям необхідно знати, розуміти та використовувати професійну лексику в їх майбутній професійній діяльності. У зв'язку з цим під час навчання приділяється увага роботі над професійною лексикою в межах їх майбутньої спеціальності. На заняттях порівнюються варіанти вимови та стилістичні варіанти вживання слів в літературній і професійній мові, звертається увага на правильну літературну вимову професіоналізмів. Студент повинен знати лексичне значення професійних термінів, використовувати їх у своїй практичній діяльності. У цьому аспекті він знайомиться і працює з лінгвістичними та енциклопедичними словниками.

У переліку сучасних технологій у процесі викладання української мови особливе місце займають інтерактивні технології, що сприяють, головним чином, розвитку комунікативних умінь і навичок студентів. Використовуючи інтерактивні форми, всі студенти залучаються в процес пізнання. Викладач у процесі засвоєння навчального матеріалу гарантує різноманітність не тільки розумової, а й практичної діяльності студентів.

До ефективних інтерактивних форм навчання, які сприяють ефективності оптимізації засвоєння навчального матеріалу, можна віднести такі:

– творчі завдання, які повинні відповідати таким критеріям: не мати однозначної відповіді або однозначного рішення; мати частковий зв'язок із майбутньою професійною діяльністю; викликати інтерес до їх вирішення;

– робота в малих групах, яка передбачає активну участь студентів у дискусіях і диспутах, що дозволяють спільно вирішувати низку питань і мотивують їх до саморозвитку та самопозиціюванню в колективі;

– рольова гра, де студенти отримують завдання, самостійно розподіляють ролі між собою, обігрують ситуацію та представляють усім присутнім. Під час проведення рольової гри знімаються емоційні бар'єри в спілкуванні між студентами, створюється емоційно комфортний мікроклімат і ситуація успіху;

– розробка проектів, що передбачає поетапне самостійне, або за допомогою викладача планування, розробку, виконання та презентація кінцевого продукту проектної діяльності. Під час виконання студенти реалізовують творчий потенціал, вчаться відбирати й аналізувати інформацію, розвивати нестандартне мислення та створювати щось нове;

– активні розминки, що включають у себе вправи та завдання (фонетичні, граматичні, морфемні, морфологічні, лексичні, синтаксичні тощо), які розвивають мовну інтуїцію студента, його спостережливість, уміння порівнювати й узагальнювати;

– тренінги, що сприяють формуванню та розвитку організаторської, мовної, лінгвістичної, комунікативної та культурознавчої компетенцій і мотивують студентів до саморозвитку та самореалізації.

Сьогодні неможливо уявити викладання української мови та сучасну систему освіти взагалі без використання інформаційно-комунікаційних технологій в освітньому процесі, що сприяють швидкому запам'ятовуванню та стимулюють пізнавальну активність студентів, значно підвищують ефективність освітнього процесу.

Для створення сприятливих умов роботи на заняттях із української мови можна використовувати презентації, наприклад, із осмислення орфографічних або пунктуаційних правил. Тут використовуються різноманітні способи подачі теоретичного матеріалу у вигляді таблиць, схем, опорних конспектів, алгоритмів тощо.

Під час викладання можна використовувати різні електронні підручники: енциклопедичні, інформаційні, навчальні та іспитові для оцінювання якості навчання з української мови, здійснення контролю знань студентів.

Останнім часом спостерігається масове впровадження мережі Інтернет в освітній процес. Під час підготовки до занять викладачі часто використовують матеріали, розміщені на різних освітніх сайтах. Або студенти під час самостійної підготовки до семінарських чи практичних занять використовують навчальну інформацію, розміщену в мережі Інтернет. Крім роботи з різною інформацією викладачі та студенти мають можливість працювати з тестами та інтерактивними диктантами в режимі онлайн.

Під час семінарських або практичних занять студентам можна запропонувати тестові завдання в режимі онлайн, які складаються з двох видів:

1) закритий текст, коли використовуються конкретний перечень відповідей, де потрібно вибрати один або кілька правильних варіантів із наведених, або встановити відповідність між двома списками, або встановити правильну послідовність дій;

2) відкритий текст, коли студент самостійно вписує потрібну відповідь.

Висновки. Отже, у сучасних умовах розвитку суспільства особливу роль у набутті якісної освіти та майбутньої професійної діяльності відіграє знання української мови майбутніх фахівців незалежно від спеціальності. Системне використання сучасних технологій у закладах вищої освіти дає необмежені можливості для поліпшення організації занять, активізації діяльності студентів на заняттях, підвищення якості контролю знань, підвищення мотивації до вивчення української мови, що, в свою чергу підвищує й якість освіти.

Література

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.)/Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. 1440 с.
2. Головань М. С. Компетенція і компетентність: досвід теорії, теорія досвіду. *Вища освіта України*. 2008. № 3. С. 23–30.
3. Каленик М. Поняття компетенція, компетентність, навчальні досягнення учнів з фізики. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2010. Випуск 90. С. 117–120.
4. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (зі змінами від 02.06.2016 № 1401-VIII). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80 (дата звернення 18.02.2019).
5. Кучеренко І. Стандартизація змісту освіти в аспекті розвитку мовної особистості (філософсько-методологічний аспект). *Українська мова і література в школі*. 2016. № 1. С. 34–39.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навчальний посібник. 5-е видання, доповнене і перероблене. Київ, 2007. 656 с.
7. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII (зі змінами № 2661-VIII від 20.12.2018 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 (дата звернення: 18.02.2019).
8. Українська мова: енциклопедія/НАН України, Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні, Інститут української мови; редкол.: В. М. Русанівський та ін. Вид. 2-ге, випр. і допов. Київ: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2004. 820 с. URL: http://litopys.org.ua/ukrmova/um55.htm (дата звернення: 18.02.2019).
9. Харківська А. А. Підвищення якості вищої педагогічної освіти через використання новітніх інформаційних технологій. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*: збірник наукових праць. Харків: УІПА, 2012. Випуск 37. С. 46–51.
10. Шиянюк Л. В. Текстоцентричний підхід до формування україномовної комунікативної компетентності студентів вищих технічних навчальних закладів I–II рівнів акредитації: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук (доктора філософії): 13.00.02/Херсонський державний університет. Херсон, 2018. 365 с.
11. Щодо застосування державної мови в освітній галузі: Лист Міністерства освіти і науки від 01.02.2018 року № 1/9-74. URL: https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/5a8/180/d5c/5a8180d5c82b3907939048.pdf (дата звернення: 18.02.2018).

Ирина Полякова,
кандидат педагогических наук,
доцент кафедры украинского лингвистики,
литературы и методики обучения
заведующий кафедрой естественных дисциплин
Коммунального учреждения «Харьковская гуманитарно
педагогическая академия »
Харьковского областного совета

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СОВРЕМЕННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПРОЦЕССЕ ПРЕПОДАВАНИЯ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА В УЧРЕЖДЕНИЯХ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Аннотация. В статье рассмотрены актуальность проблемы изучения украинского языка в сегодняшних условиях. Автором определено содержание современных технологий в процессе преподавания украинского языка в учреждениях высшего образования. Исследователь приходит к выводу, что системное использование современных технологий в учреждениях высшего образования дает неограниченные возможности для улучшения организации занятий, активизации деятельности студентов на занятиях, повышения качества контроля знаний, повышения мотивации к изучению украинского языка, что, в свою очередь повышает и качество образования.

Ключевые слова: языковая личность, учреждение высшего образования, личностно ориентированные технологии, интерактивные технологии, информационно-коммуникационные технологии.

Iryna Polyakova
candidate of pedagogical sciences,
Associate Professor of the Department of Ukrainian Linguistics
literature and teaching methods
Head of the Department of Natural Disciplines
Communal institution "Kharkiv Humanitarian-
pedagogical academy »
Kharkiv Regional Council

USE OF MODERN TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF PROFESSION OF UKRAINIAN LANGUAGE IN HIGHER EDUCATION STAFF

Abstract. The article considers the relevance of the problem of studying the Ukrainian language in the present conditions. The author defines the content of modern technologies in the teaching of the Ukrainian language in institutions of higher education. The researcher concludes that the systematic use of modern technologies in institutions of higher education offers unlimited opportunities for improving the organization of classes, activating students' activities in classes, improving the quality of knowledge control, and increasing the motivation to study the Ukrainian language, which in turn increases the quality of education.

Key words: linguistic personality, institution of higher education, personally oriented technologies, interactive technologies, information and communication technologies.